

FÖRSTUDIE

Ekonomi för 1 klot

Inledning.....	2
ERKÄNN PROBLEMEN!.....	3
SÄTT UPP TILLRÄCKLIGA MÅL!.....	5
HELHETEN.....	7
Vår nuvarande politiska situation	7
En bättre styrning av vårt marknadssystem	8
Reformer av själva marknadssystemet.....	9
Kausalitet.....	10
Tidsaspekten	10
TILLVÄXT	12
ENERGI	15
UTSLÄPPSSKATT	17
Förorenaren betalar	17
Exemplet British Columbia	18
Australiens “Carbon Tax”.....	18
CO2-skatt i Sverige.....	18
PENNINGREFORM	21
Vad är pengar?.....	21
Varför behövs ett reformerat penningssystem?	21
Reformen Suveräna Pengar	22
Komplementär valuta för lokala varor och tjänster	23
ÖVRIG STYRNING.....	24
Stimulansåtgärder	24
Investering	25
Globalisering	29
VÄLFÄRD.....	31
Vad kan vi göra?.....	32
Basinkomst	32
Barnbidrag	33
Utbildning.....	34

Inledning

Denna förstudie är skriven av studiecirkeln i ekonomi inom Medborgarutredningen. Studiecirkeln pågick från 16 maj till 20 juni. Deltagare i studiecirkeln har varit Lars Alaeus, Ola Gabrielson, Bo Herlin, Leif Hultgren, Johan Jeverud, Kerstin Lönngren, Bengt Randers, Janine O'Keeffe och Kalle Petré.

Detta är ingen utredning. Vi kallar den förstudie. Vi beskriver vad som skulle vara viktigt att behandla i en utredning om "Ekonomi för 1 klot". Vi har haft för kort tid på oss. Vi hann med bara fem möten. Mycket har varit uppe till diskussion. Och en del av det har blivit väl nedskrivet. Det mesta har skrivits av en eller ett par personer, som har angetts. Det har dock inte varit möjligt på den korta tiden, att försöka uppnå bredare samstämmighet eller klargöra åsiktsskillnader. Flera områden har bara blivit kortfattat behandlade, ibland endast som enstaka ord. Men vi tycker, att det skrivna speglar mycket av de diskussioner som förs inom klimatrörelsen. Vi tror att vår text kan vara ett bra underlag för fortsatt utredande.

ERKÄNN PROBLEMEN!

Skrivet av Johan Jeverud

Eftersom vi alla bor på samma planet får vi ibland också höra att vi alla "sitter i samma båt". Gör vi det? Eller riktigare: är det en bra bild? Många skulle nog säga att den är missvisande; att bara en tredjedel av oss verkligen sitter i båten; att en tredjedel snarare klamrar sig fast på båtens utsida, hängande i relingen; och att en tredjedel faktiskt ligger i vattnet runtomkring båten, utan hopp om att ens få en hand om relingen.

Bilden kan ytterligare bättras på. Om placeringen av passagerarna är så olika torde intresset för båtens destination variera: från att vara av stort intresse för alla med sittplats (också om de tvistar om kursen); via ett mindre intresse för de hängande i relingen (som först och främst vill komma ombord); till de i vattnet som kanske bara hoppas på en flytväst (och skiter fullständigt i båtens både destination och kurs).

Kanske får det sägas ingå i en politikers uppgift att lova saker, liksom att alltid ha gott hopp. Många av dessa löften tar vi med en nypa salt och optimismen förstår vi understundom kan vara överdriven. Men vad ska vi tänka när vi får höra att den mest omfattande och radikala samhällsomställning mänskligheten sannolikt ställts inför, den klimathotet tvingar oss till, att den bör kunna genomföras utan att någon behöver avstå från någonting? Låter inte det besvärande likt påståenden om att det utmärkt väl går att äta upp kakan, och ändå ha kakan kvar?

Om inte annat rimmar detta illa med Parisavtalet. I detta kan man nämligen läsa att klimathotet ska mötas "on the basis of the best available scientific knowledge". Där erkänns vidare hur stor roll hållbara livsstilar och hållbara konsumtions- och produktionsmönster spelar. Man betonar även att de mer utvecklade länderna måste ta initiativet i omställningsarbetet, vägleda av "the principle of equity".

Ingen svensk politiker skulle idag säga sig tvivla på vetenskapen eller på vetenskapens betydelse. Åt forskning man tror kommer att ge mångfaldigt tillbaka, i form av stärkt konkurrenskraft, hitlockad kompetens och investeringar, eller bara Sverige anseende som "spjutspetsnation", nästan tävlar man i att lova pengar och prestige. Men vad tänker samma politiker om röster från forskningssamhället som inte bara ser till Sveriges eller svenskt näringslivs bästa, utan till hela planetens? Som därtill kanske tvivlar på politiker? De som berättar om *planetära gränser*, en del nära att överskridas, andra redan överskridna; om att sambandet mellan stigande BNP och ökad energi- och råvaruförbrukning är klart påvisat; att det skulle behövas nästan fyra jordklot för att världens samtliga medborgare ska kunna leva som en genomsnittskonsumerande svensk medelinkomsttagare; att länder ensidigt inriktade på att exportera råvaror till industriländer inte kan förbli annat än fattiga; om människoskapade system - informationsteknologiska, byråkratiska, industriella, finansiella - som vacklar under tyngden av sin egen komplexitet, och i sin expansion bara gör oss allt mer sårbara? Lyssnar man även på dem?

En vetenskap lånar politiker otvivelaktigt sitt öra: nationalekonomin. Men, som humanekologen Alf Hornborg påpekat, "skulder, investeringar, tjänster och kostnader är relationer mellan människor, inte mellan människa och natur. Det kan vara ytterst vilseledande att överföra dessa begrepp, som har skapats för att

förstå monetära transaktioner, på biofysiska företeelser. Ekosystem är inga aktörer som kan erbjuda sina 'tjänster' på marknaden. En 'miljöskuld' kan aldrig betalas, bara förskjutas till andra ekosystem eller till biosfären som helhet.”

Nationalekonomin är därtill en omstridd disciplin. Dess etablissemang har av flera liknats vid ”religion”, alternativt en partsinlaga som hävdar privilegierade gruppers intressen. Ekonomi som *global resurshushållning* är inget som vare sig skrået eller skråets läroanstalter tycks intressera sig för, och man anklagas ofta för att helt ignorera de perspektiv natur-, social- och humanvetenskapliga perspektiv har att tillföra.

Låt oss ta exemplet fossila bränslen. Att *extrahera* kol, olja och gas (eller omvandla desamma till el) kostar. Men själva råvaran har producerats åt oss kostnadsfritt. Och vad vi fått är åtskilligt: översatt till motsvarande muskelkraft ger fossila bränslen alla användare ”slavar”, till ett antal av 1000-10000. Utan så stor tillgång till billig energi hade ingen del av världen sett någon industriell revolution, eller, i dess förlängning, några moderna välfärdssamhällen.

Nu har man kommit överens om att samma bränslen måste fasa ut: planetens förmåga att absorbera bränslenas *avfall* är nådd. Men samtidigt som forskare säger att minskningstakten av koldioxidutsläppen inte ens är nära den som ska till för att klara 2-gradersmålet, säger andra forskare att tillräckligt med förnybar energi för att ”fylla hålet” (efter de fossila bränslena) inte finns, och inte kommer att finnas på ett bra tag - om ens någonsin. Lyssnar politiker på *dessa* röster?

Många skulle säga att vi letar på fel ställen. “Det är till marknadsaktörerna vi borde vända oss. Stater och regeringar är ju per definition tungrodda, men näringslivet är per definition flexibelt; det har för sin egen överlevnad alltid tvingats att ställa om då yttre förhållanden ändrats.” Men vad om marknaden, istället för att anpassa sig till en successivt förvärrad bristsituation, precis som stater bara fortsätter med *sitt* business-as-usual, tills dess resurserna helt enkelt är uttömda? Så har ”marknadsaktörer” agerat förr, i områden som idag är avskogade, där gruvor lämnats som sophål, vatten tömts på fisk och djurbestand utrotats till sista exemplar.

Om inget händer kunde man i alla fall önska mer klarspråk i frågan. Vad vi står inför är mer än bara ”utmaningar” (med eller utan tillägget ”tillväxtskapande”). Vi står inför *problem* utan någon klar lösning, med inneboendestora och svårhanterliga intressekonflikter. Följaktligen står vi också inför *val*, i sig konfliktskapande. Ju längre vi framhärdar i problemförnekelse, desto större torde raseriet och bitterheten bli när den illusionen väl brister.

SÄTT UPP TILLRÄCKLIGA MÅL!

Skrivet av Kalle Petré, men med underlag från främst Johan, Kerstin och Leif

Koldioxidhalten i atmosfären ökar oavbrutet. Idag har vi passerat 400 ppm¹, men vi borde åter till under 350.^{Mål} ² Ökningen ger redan nu världen ett allt varmare klimat med oförutsägbara långsiktiga konsekvenser. FN's klimatpanel³ har slagit fast att det är människans påverkan, som orsakat problemen. Parisavtalet⁴ i december 2015 stipulerar att jordens temperaturhöjning ska hålla sig under 2 C, och helst 1.5 C.^M [^M = Mål] “---det skulle märkbart minska riskerna med påverkan på klimatförändringen.”

Ändå är klimatproblemen bara ett av flera tecken på livsavgörande obalanser i människans sätt att utnyttja jordens resurser. Forskare⁵ har definierat *nio planetära gränsvärden*^M och konstaterat att flera av dessa är överskridna eller hotade.⁶ Arter dör ut i snabb takt. Kväve- och fosforcyklerna i naturen är drabbade. Klimatet är på väg mot allvarlig och kanske oåterkallelig förändring.

Jordens befolkning förbrukar idag *resurser* som om vi hade tillgång till *1.5 jordklot*.⁷ Om alla skulle leva och konsumera, som vi svenskar idag, skulle det behövas nästan 4 jordklot. Omkring 2025 beräknas Indien och Kinas medelklass bestå av ca 500 miljoner med *snabbt växande konsumtion*. *Befolkningen* är stor och växer, 7 miljarder blir kanske 10 eller 11, som kräver “god standard”.⁸ Dessa ekvationer går givetvis inte ihop. Mänskligheten i sin helhet måste nöja sig med resurser från max 1 klot.^M

För att säkerställa sin arts plats på jorden måste människan *inse, erkänna och ha en bred folklig dialog om problemen*. Detta måste leda till, att hon accepterar, att hon är en del av naturen och ytterst helt beroende av dess ekosystemtjänster. Detta är den *politiska infallsvinkeln*. Den *ekonomiska* är, att hon måste ålägga sig *begränsningar*^M inom en mängd områden och hitta *ekonomiska verktyg* för att genomföra dessa med demokratiska metoder. Flygning i masskala, en och två bilar per familj, allt större bostäder - hur mycket av detta måste radikalt minska?

Det som främst skapar koldioxidutsläppen är den *fossila energin*. Men denna har samtidigt varit den viktigaste grunden för möjligheten att expandera vårt välstånd i rasande fart. Att ersätta denna energikälla med *förnyelsebar*^M är en gigantisk såväl teknisk som ekonomisk utmaning. Är det ens *möjligt*? Finns det möjligheter att få fram förnyelsebarhet i tillräcklig omfattning? Eller måste den mängd^M energi vi använder minskas radikalt? Dessutom tar de fossila bränslena “slut” - *peak oil* - och det kanske ganska fort. Oljan dominerar och är flexibel för det ekonomiska systemet. Att av ekologiska skäl snabbt göra sej av med oljan och samtidigt få minskad tillgång - vilket ekonomiska system kan klara av det utan stora “störningar”? Vilka ekonomiska styrmedel är vi kapabla att använda?

De grundläggande ekonomiska svårigheterna för omställning till ett hållbart samhälle kan sägas vara kopplade till kraven på “*tillväxt*”. Inom alla jordens samhällen dominerar tillväxtideologin och ett *ekonomiskt system grundat på tillväxtmekanismer*. Hit har vi förts av den nyliberala praktiken med privat företagsamhet som främsta ekonomiska

¹ Noaa, [Climate Change: Atmospheric Carbon Dioxide](#)

² <http://350.org/about/science/>

³ [ipcc. Wikipedia](#)

⁴ [Parisavtalet \(Cop21\)](#) § 2, på sida 22

⁵ [Nature.com](#)

⁶ [Fyra av nio planetära gränser överskrids](#), artikel på [su.se](#)

⁷ [Living planet report 2014](#)

⁸ FN-förbundet: [Jordens befolkning](#)

motor, med en okontrollerbar finanssektor, med den nationella konkurrensen före allt annat, med en förblindad ekonomkår. Denna praktik behöver ersättas med ekonomiska metoder, som ger mänskligheten möjlighet till kontroll^M, så att ekonomins resursuttag och miljöpåverkan kan anpassas till de förutsättningar som finns på vårt enda klot!

Men det räcker inte med "ekologiska" ambitioner. Ska svenskar förbruka resurser motsvarande 3.7 klot, så måste andra ha samma rätt. Det enda rimliga är förstås, att *alla länder jämlikt får nöja sej med max 1 klot*^M. Det blir en svårare omställning för svenskar än för fattiga indier.⁹ Både vad gäller ändrad ideologi och vad gäller ekonomiska metoder. Även *rättvisa inom varje land*^M är nödvändig för miljörelsen att se och baka in i omställningen. Klimatfrågan måste alltså också ha en *stark rättvisedimension* - för att lyckas. Med vilka ekonomiska metoder kan denna stora rättviseomvandling genomföras?

De ekologiska målsättningarna preciseras ofta med årtal, tidsmässiga mål sätts. "Fossilfritt 2030"¹⁰ eller 2045¹¹ eller bara "detta sekel". Miljörelsen ska naturligtvis uppmuntra så *tidiga årtal* som möjligt^M. Det behövs. Men det betyder också att söka efter effektivare ekonomiska metoder.

Det krävs en stor omställning av våra samhällen för att uppnå de ekologiska och sociala målen. Vilka är de *ekonomiska åtgärder/verktyg som behövs* för att genomföra detta? Det är detta som denna förstudie ska behandla.

⁹ I det perspektivet förefaller önskan om, att Sverige ska vara ett föregångsland inte så enkelt. Miljörelsen i varje land måste kräva att landet gör så mycket som möjligt, "går före".

¹⁰ [2030-sekretariatet](#)

¹¹ Miljömålsberedningen: [Ett klimatpolitiskt ramverk för Sverige](#), sida 11

HELHETEN

Skrivet av Bo Herlin och Ola Gabrielson

Vår nuvarande politiska situation

En vanlig reaktion då människor ställs inför svåra problem är att hitta en syndabock, någon att ställa till svars för problemet. I klimatfrågan verkar det utkristallisera sig två varianter:

- a) Överheten (regering och näringsliv) har orsakat detta med kortsiktiga beslut,
- b) Medborgarna tog oss hit med kraven på ökad konsumtion.

Sanningen är nog att vi hjälptes åt, och tillsammans belånade framtiden för vår konsumtion idag.

Ekonomins fundamentala problem – som berör både klimat/miljö och sociala strukturer – är konflikten mellan personlig vinning och gruppens/samhällets bästa. Detta är den fråga som filosofer, psykologer, ekonomer, och politiker brottats med sedan tusentals år, och försökt lösa med olika avvägningar eller kompromisser. Dessa ”lösningar” utgör grunden för alla politiska inriktningar. Nästan alla diskussioner om moral, etik, rättvisa osv kommer ur detta problem.

Den nyliberala rörelsen ansåg sig ha huggit av denna gordiska knut med att postulera att privat och samhälleligt intresse egentligen är samma sak, att om bara tillräckligt många personer vinstmaximerar för egen räkning så kommer detta automatiskt (med ”den osynliga handen”) leda till bästa möjliga resultat för alla. Detta baserades på en snäv (och delvis felaktig) tolkning av gamla ekonomiska teorier från Adam Smith och andra ”ur-ekonomer”, och ledde till slogans som ”Greed is Good” etc.

Människor har alltid förstört för sin omgivning (miljö, andra människor, ...) på grund av egenintresse och kortsiktighet. Fram till 1960-70-talen var dock religiösa och andra etiska krafter tillräckligt starka för att i någon mån balansera egoismen. Den stora förändringen i attityd som kom med nyliberalismen tog bort alla hämningar och gjorde problemet mycket svårare.

Eftersom den nyliberala idén rättfärdigade girighet så vann den snabbt politiskt och ekonomiskt stöd från de redan giriga, skapade nya eller tog över existerande institutioner, och spred sitt budskap över hela världen. Den har på ett halvsekel gjort oss alla girigare, mer inriktade på kortsiktig personlig vinning. Detta löste dock inte grundproblemet om individ gentemot grupp, bara förvärrade det.

En faktor i problemet är att en människas ekonomiska tidsperspektiv är begränsat, och en maximering av resultat på denna kortare sikt kommer att stå i konflikt med samhällets långsiktigare intressen. Denna konflikt accentuerades då även företag för ca hundra år sedan kom att betraktas som ”personer” vilket radikalt förkortade det ekonomiska tidsperspektivet. Långsiktiga problem som klimatförändring, resursförbrukning och annan förstörelse betraktas som ”externaliteter” och syns helt enkelt inte i bokföringen.

Nyliberalerna tog mycket av sitt moraliska berättigande ur att de ”bekämpade kommunismen”. Ett exempel på hur de ser sin roll i historien är då Fukuyama efter Sovjetunionens fall triumfatoriskt utropar ”The end of history”. Många av

de nyliberala förgrundsgestalterna (Rand, Hayek, Friedman, Kuznets, Nozick, m.fl.) var amerikaner men hade på ett eller annat sätt en bakgrund som flyktingar från de kommunistiska öststaterna, och bekämpade kommunismen med vad de ansåg vara dess motsats. I praktiken har dock kommunismen mycket gemensamt med nyliberalismen: Bägge leder till extrem koncentration av ekonomisk och politisk makt till ett fåtal händer.

Trots bristerna i den nyliberala ideologin har samhället låtit sig domineras av denna ideologi, vilken med brutal konsekvens har fört världen in i en återvändsgränd av krig, ekonomisk stagnation och katastrofal miljöförstörelse. Att stoppa detta monster och backa ut ur gränden blir vår svåra uppgift. A tough job, but somebody has got to do it!

En bättre styrning av vårt marknadssystem

"Marknaden", dvs privat företagsamhet, är i teorin ett effektivt sätt att lösa fördelningen av resurser och produkter i ett begränsat stationärt tillstånd. Under det senaste århundradet har dock den industriella utvecklingen gått mycket fort, och därigenom tydligt visat marknadens begränsningar. Problem som för ett århundrade sedan inte ens kunde anas har nu tagit civilisationshotande proportioner - klimatförändring, förgiftning, utrotning; och dessa och andra förändringar har lett marknadens aktörer till allt kortsiktigare beslut. Klimatet blir underordnat då marknaden maximerar vinster i sina kvartalsbokslut.

I dagens läge kan inte marknaden förväntas lösa problemen, den kommer förmodligen istället förvärra dem ytterligare. Ansvar för att styra ekonomin måste tas på politisk nivå och involvera en stor del av befolkningen, eftersom befolkningen kommer att drabbas av konsekvenserna. Utan en tillräckligt stor, engagerad och välinformerad väljarkår kommer framtidsfrågorna vara omöjliga att lösa.

I närperspektivet bör en ansvarstagande regering till att börja med avstå från tomma vallöften om förbättrad service och sänkta skatter, och istället myndigförklara sina väljare och föra en vuxen dialog om det faktiska läget och konsekvenser av olika åtgärder. Regeringen bör se till att de som har huvudsakliga ansvaret för de skador som redan skapats åläggs att reparera dessa. Regeringen bör också ta tillbaka kontrollen av den långsiktiga ekonomin genom regleringar av industri, handel, bank och finans. En av regeringen oberoende nivå av revision bör skapas för att ständigt mäta verksamheten och jämföra med långsiktiga mål.

Långsiktigt ser vi en struktur där den demokratisk/politiska makten styr genom reglering och marknaden begränsas till det korta perspektivet, en statsreglerad marknadsekonomi, som nödvändig. För att denna inte åter ska degenerera till kortsiktig vinstmaximering krävs stora riktade insatser för att upprätthålla väljarkårens kunskap och vaksamhet. Vidareutbildning ska bli en normal del av livet. Det krävs också att staten håller sig aktivt informerad om marknaden genom statsägda företag som agerar på denna. Vissa verksamheter - t ex infrastruktur - är naturliga monopol; dessa bör vara statsägda och politiskt styrda.

Reformer av själva marknadssystemet

Två alternativ till den rådande nyliberala ideologin om otyglad ekonomisk tillväxt kan urskiljas inom ramen för vårt nuvarande, kapitalistiska, system: "blandekonomi" och grön "lokal(iserad) ekonomi". I båda fallen handlar det om att minska de skadliga effekterna av den kapitalistiska ekonomin: ökad ojämlikhet och ökad belastning på miljön.

En annan grundläggande reform är en penningreform där centralbanker ger ut alla pengar utan skuld och ränta i stället för att som idag pengar på konton skapas av privatbanker som krediter i samband med lån. Denna reform skulle kraftigt bromsa den idag automatiskt ökande ojämlikheten samt också styra investeringar till den reella ekonomin och därigenom prioritera långsiktigt hållbara investeringar. Se vidare kapitlet om penningreform.

Genom effektiva fördelningsmekanismer och statlig ekonomisk stimulans lyckades blandekonomin minska ojämlikheten fram till 80-talets början. Men storskaligheten och miljöbelastningen ökade på grund av marknadens krav på fortsatt expansion. Den nyliberala "lösningen" blev, som nämnts, att tillgodose kravet och släppa kontrollen i stället för att öka den för miljöns och jämlikhetens skull. (Som exempel kan kanske nämnas "Novemberrevolutionen" 1985. Den innebar att man tog bort bankernas kreditrestriktioner dvs restriktioner på att skapa pengar. Följden blev en extrem låneexpansion, fastighetskraschen och till sist 500% räntan som gjorde att Sverige var tvungen att låta kronan flyta.)

En del av den "gröna" lösningen var också frihet från statlig inblandning men samtidigt satsades det mera på småskalighet och andra intressen än rent ekonomiska. Men dessa lösningar har inte lyckats undgå att delvis konkurreras ut av starka kapitalintressen. Problemen med den kapitalistiska ekonomin kvarstår alltså.

Mycket tyder på att den ekonomiska tillväxten inte kan frikopplas från ökad miljöbelastning, och därför kan de viktigaste ekonomiska reformerna vara just sådana som minskar marknadens *behov* av ekonomisk tillväxt.

Men alternativet är inte en tillväxtfri "planekonomi" (som aldrig skulle kunna tillgodose lokala intressen i tillräcklig omfattning). Snarare är det en "blandekonomi utan kapitalism", det vill säga en samhällsomfattande *ekonomisk demokrati* med bl.a. kooperativ och demokratiska allmänintresseföretag samt ett demokratiskt fördelnings- och finansieringssystem med central penningutgivning. Ett sådant system, med starka lokala och centrala funktioner, skulle kunna minska vinstmotivets betydelse till förmån för konkreta mänskliga och samhälleliga behov, t.ex. minskade skadliga utsläpp. Mera om ett sådant alternativ finns i kapitlet "Ekonomisk demokrati" i antologin "Att slakta en guldkalv – Visioner för ett hållbart samhälle", som Klimataktion gav ut 2015 på Carlsson Bokförlag (kapitlet finns som pdf här: https://www.dropbox.com/s/7m7ht201hag30ud/Ekonomisk_demokrati_ur_Att_slakta_en_guldkalv.pdf?dl=0).

Eftersom den "kapitalistiska delen" av vårt samhälle främst består av företag finansierade av ägare som kräver tillväxt och ekonomisk utdelning av sina företag, skulle i princip en *successiv övergång* till ekonomisk demokrati kunna ske genom nyetablering av (el. ombildning till) kooperativ enligt den lag för ekonomiska

föreningar som redan finns. Och eftersom syftet för sådana föreningar inte i första hand är ekonomisk vinst är det viktigt att tidigt etablera *solidariska system för finansiering*, som senare kan förenas till ett samhälleligt fördelningsystem för olika välfärdsfunktioner m.m. För att skynda på övergången kan också radikala förändringar av aktiebolagslagen i samma riktning vara en möjlighet – även om motståndet skulle vara stort.

En penningreform som Suveräna Pengar där Riksbanken ger ut alla pengar utan skuld och ränta skulle minska möjligheterna att tjäna pengar på att äga, bromsa ökningen av de ekonomiska klyftorna och återföra de ekonomiska fördelarna att skapa pengar från bankerna till staten. På detta sätt skulle den ekonomiska demokratin öka och de solidariska systemen för finansiering som behövs för den ekonomiska demokratin lättare kunna upprättas.

En allvarlig risk är att självförstärkande processer åstadkommer en obalans i det eko(logiska)-socio-ekonomiska systemet som gör det omöjligt att stabilisera det ”inifrån”, dvs. med hjälp av dess tidigare verksamma sociala strukturer och ekonomiska regelverk. I en sådan situation är det viktigt att andra *informella sociala nätverk* har förberetts som kan fungera i deras ställe. Då kan stor betydelse fås genom allt som görs redan nu, t.ex. det som föreslås i den illustration av sådana processer som finns här:

<https://www.dropbox.com/s/xpymuqroo9j6aa/Kompl.%20av%20kap.%20Ekonomisk%20demokrati.pdf?dl=0> Mera praktiska förslag, som överensstämmer med det föregående, ges i det kanadensiska ”The Leap Manifesto” och i denna fria tolkning: https://www.dropbox.com/s/lvx8s9mu8n70wmi/Sprangmanifest_v1.docx?dl=0

Kausalitet

Vi kan försöka kategorisera viktiga begrepp enligt dessas förmodat viktigaste, mer eller mindre starka, kausala samband (>). En sådan uppdelning kan se ut på följande sätt:

Lån, privat investering ∨	Ekonomiutbildning ∨		Förnöjsamhet ∨
Tillväxt, konkurrens ∨	Mera samhälle, rethink. eco ∨	>	Fackföreningar, solidaritet ∨
Krismedvetande ∨	Skatteväxling, polluter pays ∨	>	Hållbara investeringar ∨
Ny berättelse ∨	Cirkulär ekonomi ∨	>	Steady state ekonomi?
Äger arbetet, lokala initiativ ∨ ^	Solceller, lokal produktion	>	Vem betalar? >
> Demokratiskt statligt stöd	> (Penningreform)	>	Ekonomisk demokrati

Tidsaspekten

Det är bråttom att stoppa den globala uppvärmningen, det är de flesta överens om. HUR det ska gå till är en mycket svårare fråga, som dessutom har flera svar.

Tidsaspekten är central: NÄR måste en åtgärd göras, HUR LÅNG TID kommer det att ta, och hur ska vi LÅNGSIKTIGT organisera samhället för att behålla effekten av åtgärden?

Det finns olika scenarier för hur ett fossilfritt samhälle kan se ut, och vägen dit är lite olika beroende på vart vi vill komma. Vissa delmål, framför allt de närmsta i tiden, kan ses som självklara medan andra beror av vägval och av hur framgångsrika de tidigare stegen blir. Det verkar uppenbart att en plan för omställning kommer att revideras många gånger om.

I MU Ekonomi diskuterar vi ett antal möjliga ekonomiska åtgärder, t.ex. skatter och subventioner, och effekter av dessa på statlig, industriell, och privat ekonomi. Diskussionen gäller framför allt för Sverige och svenska förhållanden. En avsikt är att Sverige ska i kraft av specifika fördelar (mycket vattenkraft, mycket skog, stor yta per invånare, osv) kunna ”gå före” och sänka förbrukningen av fossila bränslen fortare, och därigenom stimulera en snabbare global omställning.

Ett sätt att strukturera diskussionen är att försöka kategorisera åtgärder med avseende på komplexitet och tidsaspekt. Nedanstående tabell är ett första försök till en sådan uppdelning.

	← Mer bråttom		Mer långsiktigt →
↑ Relativt svårt			Befolkningsbegränsning
	Ekonomiutbildning Rethinking economics	Bolagsskatter vrids till att premiera klimatvänligare verksamhet	Cirkulär ekonomi Steady State CO2 capture m.fl. teknologier
	Stoppa vägprojekt Hållbara investeringar	Stöd till forskning om klimatneutral process- och annan industri	Arbetets organisation Fackföreningar Rättvis fördelning
	Politisk majoritet för omställning	Krismedvetande m.a.p. energianvändning ("rörelse")	Nytt "BNP" Ekonomiskt språk Tillväxt? Ny berättelse Solidaritet Förnöjsamhet
	Reformerat penningssystem. Sluta låna av framtiden.	Höga krav på metoder och återplantering vid skogsavverkning	Krav på lång garantitid och reparationsåtagande /reservdelshållning, även importerade varor Mera samhälle Vem betalar?
	Koldioxidavgift (t.ex. enl CCL) Skatteväxling Klimatstörande varor och tjänster görs väsentligt dyrare, t.ex. punktskatter	Utbyggnad av förnybar energiproduktion, stöd till privat investering (PV, vind, våg, etc)	Mycket höga skatter för privatjet och liknande klimatstörande lyxkonsumtion
↓ Relativt enkelt	Start- och landningsskatt för flyg	Stöd till energiforskning	

TILLVÄXT

Skrivet av Kalle Petré

”[Tillväxt till döds](#)” är namnet på en bok av Stellan Tengroth. Den titeln beskriver, *varför tillväxt är intressant* för den som vill hålla samhället ”inom jordklotets gränser”. Tillväxt anses ge välstånd. Om detta kunde ske utan miljökonsekvenser, behövde vi kanske inte bekymra oss. Men så är det ju inte. Tillväxten har hittills gått hand i hand med ökande förbrukning av naturresurser och förstörelse av människans miljö. Grovt talat, så gör de hittillsvarande generationerna alltså slut på framtidens produktionsmöjligheter. Planeten blir obeboelig, om dessa idéer stämmer.

Några exempel på tillväxt, blandade källor (Gapminder, Oica, Bil Sweden, World Steel)

	1960	2000	2010	första/sista	
Bnp					Dollar
Sverige	85	247	305	3.6	
Usa	2 479	9 899	11 548	4.7	
Kina	100	3 246	3 246	32.5	
CO2					ton
Sverige	49	50	48	1.0	
Usa	2 890	5 713	5 503	1.9	
Kina	781	3 405	8 288	10.6	
Bilproduktion					tusen
Världen		41 216	58 239	1.4	
Sverige		260	177	0.7	
Usa		5 542	2 731	0.5	
Kina		605	13 897	23.0	
Personbilar rullande					miljon
Sverige	1.2	4.0	4.3	3.6	
Oljekonsum					tunnor/dag
Världen		76 928	88 216	1.1	
Sverige		362	336	0.9	
Usa		19 701	19 180	1.0	
China		4 796	8 938	1.9	
Stålproduktion. crude steel					ton
Världen		577	1417	2.5	
Sverige		3	5	1.7	
Usa		48	80	1.7	
China		131	626	4.8	

[Tillväxt](#) enligt Wikipedia: ”Ekonomisk tillväxt är den relativa ökningen i något produktionsmått. Vanligen --- produktion av varor och tjänster enligt --- BNP---.” Det är ur ovanstående statistik ingen tvekan om, att all tillväxt är ganska parallell - bnp, resursförbrukning, energi, miljöförstöring. Det förefaller tydligt, att tillväxten inte kan fortsätta i det oändliga.

Alternativet tycks då vara att prata om ”hållbar tillväxt” eller ”grön tillväxt”. Men finns den? Det som gäller för de flesta politiska partier idag är, att en politik för

tillväxt är förutsättningen för att få resurser för såväl grön omställning som bättre materiella levnadsförhållanden, vilket de alla eftersträvar. Går det? Fungerar den kombinationen? Statistiken pekar inte åt det hållet. Det talas om frikoppling, att kunna öka produktionen utan att öka utsläpp och annan miljöförstörelse. Teknikutvecklingen ska rädda jorden. Men den teknikutvecklingen räcker inte. Resultatet är inte absolut utan relativ frikoppling. Tillväxten fortsätter och snart är man uppe i samma förstörelsenivå igen. [No decoupling, no free lunch](#) heter en artikel i ämnet.

Ser man till mått på hur mycket vi lever över våra tillgångar, så borde nolltillväxt inte räcka. Enligt Wwf's beräkningar gör Sverige av med resurser motsvarande 3.7 jordklot. [["Living planet report 2014"](#), Wwf, sid 12-13] Det betyder, att det skulle behövas resurser från så många klot för att försörja hela jordens befolkning på den materiella standard som Sveriges befolkning har. Stämmer detta, så är det svårt att föreställa sej, att en "grön tillväxt" skulle kunna rädda mänskligheten. Slutsatsen borde vara, att en snabb *nerväxt* måste till i Sverige och andra länder med högt materiell standard, medan länder som Indien måste tillåtas fortsätta växa materiellt ett tag till.

Somliga säger, att miljörelsen inte ska lägga så stor vikt vid begreppet tillväxt. Den får 'bli vad den blir' när nödvändiga åtgärder för miljön har utförts. Visst, lyckas man vidta dessa åtgärder utan att diskutera tillväxt, så är det väl bra. Men begreppet tillväxt har så starka anhängare bland företag, regeringar, ekonomer och folk på grund av vad tillväxten levererar. Tillväxtens drivkraft kan vara vinst hos företag, nationell konkurrenskraft hos regeringar och ökad materiell standard hos folk. Vidtar man då nödvändiga åtgärder mot miljö- och resursförstörelse, så kommer det att påverka vinst, standard och tillväxt. Däremot påverkar det inte konkurrenskraften, om alla länder vidtar samma åtgärder. Man kommer aldrig att få folklig acceptans för tillräckliga åtgärder, om man inte talar om och får acceptans för konsekvenserna. Och dessutom utarbetar program för att motverka/förhindra/kompensera de negativa, kanske svårkontrollerade konsekvenserna.

Kan tillväxten fortsätta hur länge som helst? Eller finns "[Tillväxtens gränser](#)", som Romklubben formulerade sej i en rapport 1972. De beskrev befolkningsökning, industrialisering, föroreningar, matproduktion och resursbrist. Man kan också fråga sej, om det finns gränser för människans förmåga. Har vår ekonomi, vårt politiska system, den extrema globaliseringen blivit oss övermäktig? Klarar samhälle och individer av att få kontroll över detta? David Jonstad menar i boken "[Kollaps](#)", att samhället blivit för komplext.

Ett exempel på tillväxtens gränser är *peak oil*. Oljetoppen kommer kanske leda till att tillväxten stannar av sej själv, när det fossila bränslet "tar slut". Såvida inte förnybar energi kan ersätta i tillräcklig grad. Detta kan tvinga fram en omställningsprocess oavsett inställningen till fördelen med tillväxt. Och om det verkligen finns möjlighet att få fram samma mängder och samma flexibilitet med förnybar energi.

Innebär omställning, nolltillväxt eller *nerväxt ekonomisk och social katastrof*? Det är en fråga, som bör oroa alla miljövänner. Kommer omfattande miljö- och resurs-åtgärder att försämra de ekonomiska förutsättningarna så radikalt, att stor ekonomisk kris utbryter? Kan företag komma att gå under, massarbetslöshet uppstå, kanske till och med matbrist? Det är väl högst troligt, om man inte vidtar

lika radikala åtgärder för att förhindra detta. Å andra sidan är det nog minst lika stora kriser och konflikter som väntar, om förstörelsen av vår jord får fortsätta.

Vad finns då för *alternativ till tillväxten*? I projektet "[Bortom BNP-tillväxt](#)", som bedrivs av Kth, Tillväxtanalys m fl, undersöker man vad som händer om tillväxten avstannar. En rapport om [testscenarier](#) är klar. Kan man inte få "[Välfärd utan tillväxt](#)"? Det påstår Tim Jackson. Två svenskar som beskrivit den frågan är Staffan Laestadius med "[Klimatet och välfärden. Mot en ny svensk modell](#)" och Christer Sanne med "[Hur kan vi leva hållbart 2030?](#)" Bägge målar upp en anständig tillvaro för Sverige. Sen måste även Jackson, Laestadius och Sanne mätas mot miljökravens mål. Är deras visioner hållbara? Miljörörelsen måste ta den diskussionen och tvinga in den i de politiska partierna. Det behövs nya politiska program - utan tillväxt.

ENERGI

Skrivet av Bengt Randers

Energi är förmågan att utföra arbete. Arbete kan vara mekaniskt, elektrokemiskt eller värme. Energi kan mätas och har kvalitetsstandarder. Fysiken runt energiomvandling och energiöverföring är förstådd så man kan förstå flödet av energi genom ett system.

Energi är en av faktorerna som begränsar tillväxten, både för enskilda medlemmar och hela ekosystem. (MPP)

Vad skiljer människan från andra arter? Vi tämjde elden och fick därmed tillgång till mer energi än andra arter. Först biomassa, sedan vind och vattenkraft, sedan kol, olja och naturgas, och sist kärnkraft.

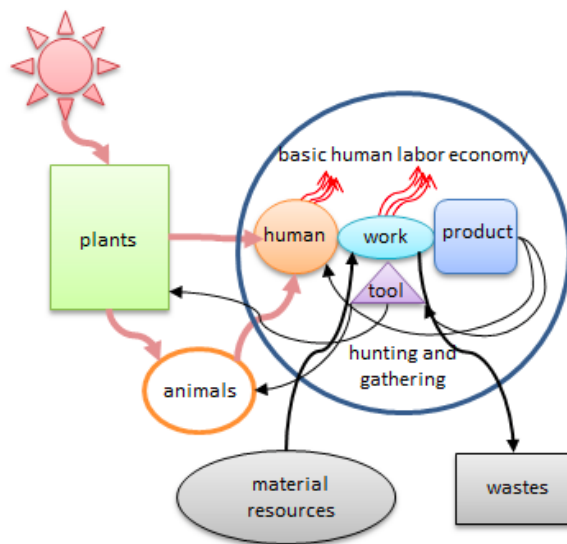

Figure 1. Early *Homo sapiens* obtained life support through hunting and gathering getting energy from plants and animals. Human labor, in the form of fashioning useful tools allowed humans to more efficiently obtain the energy, which was a major evolutionary advantage.

Bilden visar energiflödet för en jägare/samlare där all energi kommer från solen. (de små röda pilarna är värmeförluster)

Detta har gjort att vi kunnat klara befolkningstillväxten relativt befintliga resurser:

- Genom samarbete med andra människor med olika mekanismer, språk, finans och specialisering.
 - Genom att vi har kunnat domesticera andra arter.
 - Vi har kunnat ta verktygsbyggande till en extrem nivå, i början som knivar och spjut, sedan vägar och kraftsystem, mediciner och gödningsämnen.
 - Genom att skapa företag och andra styrande organisationer.
 - Finansiella system med lagar och förordningar.
 - Vi har även reglerat olika slag av resurser under kontroll av styrelseskicket.
- Som sedan används på olika sätt (äggande, hyra och lån).

Dagens energianvändning som till drygt 80% är fossila och som ska fasas ut under ca 35 år gör att vi står inför ett antal dilemman som vi måste förhålla oss till.

- Dilemma # 1. Att vi behöver ett flytande bränsle.
 - Dilemma # 2. Att ny energi kostar mycket pengar.
 - Dilemma # 3. Att vi har bråttom.
 - Dilemma # 4. Att biosfären inte räcker.
 - Dilemma # 5. Att biomassa ofta har ett lågt energinetto.
 - Dilemma # 6. Att effektiviseringen bara räcker en bit.
 - Dilemma # 7. Att grön energi inte nödvändigtvis är grön.
 - Dilemma # 8. Att direkt sol inte är lika koncentrerad som fossil sol.
 - Dilemma # 9. Oljans moment 22.
 - Dilemma # 10. Att ny teknik ändå inte kan hjälpa oss om energikonsumtionen ska fortsätta stiga.
- (Alla dessa punkter förklaras i boken "Gratislunchen" av Therese Uddenfeldt.

För Helge Lurås på "The Centre for International and Strategic Analysis (SISA)" finns det ingen >>lösning<<, för det finns inte ens ett >>problem<<. Det är mycket mer grundläggande än så: den essentiella råvaran (oljan) som gör det möjligt för sju miljarder människor att existera håller på att sina. De är ett tillstånd, ett predikament."

UTSLÄPPSSKATT

Skrivet av Johan Jeverud och Ola Gabrielson

Förorenaren betalar

Ett okonventionellt förslag i syfte att fasa ut fossila bränslen har presenterats av gräsrotsrörelsen Citizens' Climate Lobby (CCL): en ”kolavgift”, vilken stadigt höjs efter en på förhand fastställd tidtabell, men som helt och hållet returneras till medborgarna. Ibland används termerna ”kolskatt” eller ”koldioxidskatt”, men CCL föredrar att kalla förslaget just ”avgift” (fee), då det inte handlar om att skaffa staten inkomster.

Idén är att placera denna avgift *uppströms*, det vill säga redan där de fossila bränslena gör sin entré i ekonomin (”at the mine, well or port of entry”), hellre än mitt i eller nedströms (”at the gas pump or at the meter”). Dels för att det anses enklare att administrera, men också på grund av klausuler i amerikansk exportlagstiftning. Intäkterna från avgiften placeras sedan i en fond, och från denna fond får samtliga vuxna medborgare en månatlig utdelning, i lika delar (en halv del för varje barn, med en ”tvåbarnsgräns”). Den på förhand fastställda tidtabellen är tänkt att ge allmänhet och företag chansen att anpassa sig: för konsumenterna att leva och konsumera mer energisnålt; för företagen att producera mer resurs- och energisnålt.

Alla växthusgaser inkluderas i förslaget och inledningsvis föreslår man en avgift på \$15 per ton koldioxidutsläpp eller motsvarande; en summa man därefter vill höja med \$10 per år (att använda sig av dollar som mått – i Sveriges fall rimligen krona – bedömer man vara enklare än att använda procent). Man påpekar hur dåligt handeln med utsläppsrätter fungerat: priser som fluktuerat vilt, hur utsläppsrätterna blivit föremål för spekulation, liksom att hela systemet är svår fattligt. CCL:s system lockar inte till spekulation, det är transparent, det skulle styra investeringar i rätt riktning och är rent allmänt ”tydligt i sina signaler” (och människor som är skeptiska till förslaget uppmanas att själva försöka presentera något bättre!).

Ett viktigt tillägg: CCL vill även ha tullavgifter på varor som produceras i länder *utan* kolavgift eller motsvarande (och subventioner för export till samma länder). Detta för att förhindra att företag bara flyttar sin produktion till länder med slappare miljölagstiftning.

CCL:s svenska underavdelning – ”Klimatsvaret” – framhåller också förslagets tvärpolitiska karaktär: det ökar inte det totala skattetrycket och bör kunna accepteras av personer från både vänster och höger. Vidare finns administrationen redan på plats eftersom man kan använda medborgarnas skattekonton för den månatliga utdelningen. Inga pengar ska behöva försvinna i någon ny jättebyråkrati.

För mer information, se: <http://citizensclimatelobby.org/carbon-fee-and-dividend/>
<http://klimatsvaret.se/>

Exemplet British Columbia

CCL:s idé finns redan i verkligheten: Provinsen British Columbia (BC) i Kanada, med center-höger-styre, införde den 1 juli 2008 en skatt på 10 (kanadensiska) dollar per ton CO₂, vilket sedan höjdes gradvis med 5 dollar per år till 1 juli 2012, och har sedan dess varit konstant 30 dollar (ca 200 SEK) per ton. Trots denna relativt blygsamma CO₂-skatt rapporterar forskare att BC under de första fem åren sedan dess sänkt sina CO₂-utsläpp per år med 6% medan de ökat i resten av Kanada med 3%. Bensinpriset har på samma sätt gått upp och ligger nu ca 6% högre än det skulle varit utan CO₂-skatt. Kanske viktigast är att det inte verkar ha påverkat ekonomin: BNP har ökat mer än 20%, räknat per ton utsläpp.

Kritiker förutspådde att regeringen skulle falla på eget grepp, men BC:s befolkning verkar acceptera skatten och regeringen sitter fortfarande kvar, tre val senare. Kanske delvis för att pengarna kommer tillbaka med 25% bonus - regeringen passade på att sänka totala skatten på detta sätt.

(Se vidare <http://www.carbontax.org/where-carbon-is-taxed/british-columbia/>)

Australiens "Carbon Tax"

Ett annat land som prövat koldioxidskatt är Australien. Den första juli 2012 införde Julia Gillards center-vänsterregering (Labor) efter påtryckningar av Australian Greens en avgift på 23 AUD (ca 150 kronor) per ton CO₂-utsläpp. Avgiften var mycket begränsad, den gällde enbart företag som släpper ut mer än 25 000 ton CO₂ ekvivalenter per år, och både transport- och jordbrukssektorn var undantagna. Endast 185 företag, främst brunkolskraftverk, berördes. Dessutom betalades pengarna tillbaka till företagen som industristöd.

Trots det drev kraftverksindustrin en intensiv reklam- och lobbyingkampanj mot skatten (som benämndes 'the Great Big Tax On Everything'). De lärer sig med den politiska högern (Coalition) och lyckades fälla Laborregeringen i slutet av 2013. Den 17 juli 2014 avskaffade Tony Abbotts regering CO₂-avgiften.

CO₂-skatt i Sverige

Om vi försöker se hur detta kan tillämpas i Sverige måste vi börja med att konstatera att vi redan betalar 1120 kronor skatt per ton koldioxid. Denna försvinner dock in i statskassan och kommer bara indirekt skattebetalarna tillgodo. För att åstadkomma den kraftiga minskning av utsläpp som krävs för att uppfylla Parisavtalet, och samtidigt få skattebetalarna att acceptera det, måste vi nog gå på CCLs linje och tydligt betala pengarna tillbaka direkt till dem.

Man kan anta att effekten av en CO₂-skatt på utsläpp inte är linjär; att de första åren av skatthöjningar ger bättre resultat och att sedan krävs gradvis större höjningar av skatten för att uppnå önskat resultat. Vi behöver sänka våra utsläpp mer än 6% per år, från en redan låg nivå jämfört med BC, så med en blick på det kanadensiska utfallet kan vi anta att en årlig höjning på åtminstone 300 kronor per ton kan behövas.

En övre gräns för CO₂-skatt kan antas vara kostnaden för återvinning av CO₂ ur atmosfären. En försiktig uppskattning av kostnaden har gjorts av USAs American Physical Society, som skriver att det kan kosta ca 5000 kronor per ton att tvätta

bort koldioxid ur luften (se <http://www.aps.org/policy/reports/popa-reports/loader.cfm?csModule=security/getfile&PageID=244407>).

Denna gräns skulle alltså uppnås efter 13 år. Samtidigt med att CO2-skatten höjs skulle möjligen minskningen av utsläpp kunna variera. Det verkar därför rimligt att inrätta kontrollstationer vartannat år för att justera skattenivån.

Med ökande pris på bränsle kommer effektiviseringar och alternativa lösningar bli allt mer attraktiva. Förhoppningsvis kommer användningen av fossila bränslen att falla snabbare än skatten höjs, och återbäringen kan därför stagnera eller sjunka. Skattebetalarna måste förberedas på detta, och göras medvetna om att detta är ett tecken på att skatten fungerar.

En CO2-skatt med återbäring enligt CCLs förslag kommer att gynna dem som orsakar små utsläpp, i princip låginkomsttagare. Den har därför en progressiv fördelningspolitisk effekt, vilket kan göra den kontroversiell.

Effekter på konsumtion

Hur kommer detta att påverka konsumenten? Bensin är naturligtvis det tydligaste exemplet: En liter bensin avger knappt två och ett halvt kg koldioxid, förutom diverse andra gifter och föroreningar. Enbart ökad CO2-skatt kommer alltså att höja bensinpriset med ytterligare 12 kronor. Dessutom förstörs miljön där oljan utvinns och raffinerats, och framför allt stjäls oljeutvinningen resurser som framtida generationer behöver. Den som måste använda bensin måste också betala för alla dessa kostnader. Ett pris vid pumpen på 30-40 kronor är inte orimligt.

Ett annat tydligt exempel är hur CO2-skatt slår på matpriserna: Ett kilo nötkött kostar 26 kilo klimatgaser, nio gånger så mycket som fågelkött. Se t.ex. <http://www.stockholm.se/ByggBo/Leva-Miljovanligt/Det-smarta-koket/Livsmedels-klimatpaverkan/>

Den som vill äta biff eller hamburgare kan naturligtvis få göra det, men får betala 130 kronor extra per kg. Andra livsmedel orsakar klimatgaser i varierande grad. Bröd kostar t.ex. ca 2:50 per limpa, potatis 50 öre per kg att kompensera. Risodling kräver mycket vatten och avger ganska mycket metan och borde därför vara 10 kronor dyrare än nu. Socker ger billiga (+3 kr) men ganska värdelösa (t.o.m. farliga) kolhydrater, och skulle kunna beskattas hårdare av folkhälsoskäl.

Import, gränshandel, tull

Så länge Sverige ensidigt inför CO2-skatt kommer vi att behöva tull eller CO2-skatt även på import. Det blir svårt att undvika att folk då reser mer för att handla, t.ex. åker till Köpenhamn för att köpa biff och tanka bilen. Temporärt måste vi införa 'klimat-tullar' även för gränshandel. Gissningvis behöver vi göra det enkelt för oss och ta ut x kronor per kasse/väska och y kronor per bil. Det slår hårdast mot de fattigaste, men klimatändring slår också hårdast mot de fattigaste.

Ett stort problem i sammanhanget är regler för internationell- och EU-handel, som t.ex. TTIP.

Effekter på jobben

Då det gäller Sveriges industri kan vi till att börja med konstatera att Sverige är ett av världens mest diversifierade länder (se Wikipedia, List of countries by economic complexity) vilket gör oss mindre känsliga för en CO2-skatt. Fortfarande är dock stål en stor exportprodukt som kommer att få kraftigt ökade kostnader. Andra industrigrenar som kan få problem är bil- och lastbilstillverkning och byggindustrin. Jobben inom dessa grenar kan komma att förändras kraftigt.

PENNINGREFORM

Skrivet av Lars Alaeus. Mer detaljer i [avsnitt penningssystem](#).

Vad är pengar?

Pengar är en symbol för ett värde, ett betalningsmedel/en valuta, som är skapad för att betalningar ska fungera smidigt. Du kan också låna pengar för att använda i förväg och spara för att använda senare. Men pengar, tex vår svenska valuta kronan, är också ett värdemått. Precis som en meter är längdmått.

Pengar cirkulerar mellan dem som köper och säljer varor och tjänster och mellan dem som sparar och lånar. Det är mycket viktigt att en valutas värde är stabilt annars blir det svårare att bedöma vad något är värt, nu eller i framtiden. Pengar som ett enkelt och smidigt betalningsmedel är grundläggande för en väl fungerande marknadsekonomi.

I en marknadsekonomi där priset på varor och tjänster styrs av tillgång och efterfrågan så kommer värdet på valutan att styras av den mängd valuta, som de som efterfrågar har tillgång till. Dvs ju mer valuta som finns tillgängligt desto mindre värd blir varje enhet av valutan.

Pengar som betalningsmedel bör inte förväxlas med värde. I dagligt tal kan man tex säga att man har sina pengar i en aktiefond. Men andelar i en aktiefond är egentligen saker med ett värde. Det är inte ett betalningsmedel. De måste först säljas innan pengarna kan användas för betalning.

För de nationella valutorna är det en centralbank som har ansvar för att valutans värde är stabilt. I Sverige har Riksbanken detta ansvar för den svenska kronan och garanterar dess värde, ett ansvar som svenska folket genom riksdagen har givit Riksbanken.

Varför behövs ett reformerat penningssystem?

För att människor ska kunna leva hållbart tillsammans med övriga varelser i en ekologiskt hållbar värld måste det mänskliga samhället sammanlagt ha fotavtryck motsvarande 1 planet. Dvs inte konsumera mer av naturens resurser än vad naturen producerar. För att detta ska vara möjligt måste samhällets ekonomi vara hållbar. Dvs samhället måste hushålla på ett hållbart sätt med de begränsade resurser som finns och skapas på jorden.

Om samhället ska klara av denna svåra uppgift så måste penningssystemet, som är det grundläggande verktyget för resursfördelning, vara hållbart - inte gynna de som äger mycket och inte heller inteckna framtiden. *Pengar bör tjänas i första hand som inkomster på arbete och inte i form av avkastning från ett ägande.*

Idag skapas alla digitala pengar av en bank som krediter i samband med ett lån. Pengarna kan användas nu men lånet betalas tillbaka i framtiden. Nyskapade pengar kan alltså ses som ett lån av framtiden. Den som har en tillgång att ställa som säkerhet för lånet får rätten att använda framtidens resurs nu. Detta håller bara så länge tillgångar växer i värde, lånevolymen ökar, mer pengar skapas och mer av framtidens produktion intecknas.

När värdet på tillgångar stiger i värde ökar de ekonomiska klyftorna eftersom det är de välbärgade som äger de mesta tillgångarna. När sedan tillgångarna inte längre ökar i värde blir det kris och skattebetalarna via staten måste rädda penningssystemet och bankerna.

Bankerna gör ingen förtjänst när lånet och pengarna skapas. Lånet som är bankens tillgång och pengarna som är bankens skuld till oss är ju lika stora. Banken gör sin vinst på skillnaden mellan inlåningräntan, räntan de betalar till oss på våra insatta pengar, och utlåningsräntan, räntan på de lån vi har. Så bankerna tjänar mer ju mer lån som finns och ju mer pengar som de skapat. Ju högre risk de tar desto högre vinst blir det. Samtidigt kan inte de stora bankerna tillåtas gå i konkurs eftersom hela betalningssystemet då skulle gå i baklås. Därför skapas alltför mycket lån och alltför stora risker byggs in i systemet och bankerna gör orimligt stora vinster.

Vårt nuvarande penningssystem är alltså ohållbart och genererar i sig ökande ekonomiska klyftor. Med detta som grund för ekonomin är det mycket svårt och kanske omöjligt att skapa ett ekologiskt hållbart samhälle. Men det finns ett alternativ, Suveräna Pengar, där centralbanken ger ut alla pengar och bankerna endast blir förmedlare av lån utan att skapa pengar själva.

Reformen Suveräna Pengar

Ur [‘Guldkalven - Är det bankernas skapande av pengar’](#):

Suveräna Pengar/Sovereign Money är ett reformförslag beskrivet i boken *Modernising Money* av Andrew Jackson och Ben Dyson. Förslaget är komplett med analys av dagens problem, en beskrivning av det reformerade systemet samt en beskrivning av hur transformationen går till.

Suveräna pengar går ut på att samhället via Riksbanken får ensamrätt att ge ut svenska kronor även som digitala pengar fria från skuld och ränta och på så sätt göra dessa till neutrala betalningsmedel som fungerar precis som sedlar och mynt. Riksbanken får full kontroll över mängden pengar och därmed full kontroll över pengars värde. Nyskapade pengar börjar sitt liv i statsbudgeten och cirkulerar sedan som betalningsmedel i samhället. Regeringen, som alltså inte kan bestämma hur mycket nya pengar som skall skapas, bestämmer däremot hur de nya pengarna skall användas.

Även om privatbankerna inte längre skapar pengar så fortsätter de att hantera betalningar åt sina kunder och fortsätter också att ge lån genom att agera mellanhand mellan sparare och låntagare. Dessa lån innebär att spararen har avstått från att använda sina pengar en viss tid för att låntagaren ska kunna använda dem nu. Man lånar av varandra istället för att låna av framtiden.

Betalningssystemet består av transaktionskonton som innehas av individer och företag och hanteras av privatbankerna precis som betalkonton av idag. Pengar på dessa konton är riskfria eftersom de egentligen finns hos Riksbanken och räntefria eftersom de inte är tillgängliga för privatbanken att låna ut.

Banker som drivs utan ränta, som t.ex. Medlemsbanken JAK (Jord, Arbete, Kapital) fungerar alldeles utmärkt med suveräna pengar. Då ersätts räntan med sparprestationspoäng, ”månadskronor”. Intressant är att om alla banker i Sverige

skulle fungera som JAK så skulle vi få en helt räntefri samhällsekonomi. Detta kräver en reform som Suveräna Pengar.

Istället för att som idag via styrräntan försöka påverka banker att skapa rätt mängd pengar via lån, kan Riksbanken ge ut (eller dra in) pengar och på så sätt ändra penningvolymen direkt. Beslut om hur mycket pengar som ska ges ut fattas av en kommitté, t.ex. Riksbankens styrelse, som är oberoende av regeringen och följer direktiv från riksdagen. Det grundläggande syftet är att penningvärdet ska vara stabilt.

Nya pengar, utgivna av Riksbanken, landar i statsbudgeten och skickas ut i cirkulation enligt regeringens direktiv via ökade statsutgifter, minskade skatter, betalning av statskulden eller som medborgarandel. De blir alltså en del av statsbudgeten och skall debatteras och godkännas av riksdagen precis som den övriga budgeten. Riksbanken kommer också kunna ge ut pengar att lånas ut till bankerna för att lånas vidare till företag i den reella ekonomin.

Suveräna Pengar går att införa komplett över en natt eller delvis tillsammans med dagens system på två sätt. Antingen genom att Riksbanken skapar nya pengar och ger ut direkt till lika delar till alla medborgare eller genom att alla medborgare får ett betalkonto direkt hos Riksbanken.

En penningreform som denna är en grundläggande och nödvändig åtgärd för att det ska vara möjligt att uppnå ett ekonomiskt system som inte är beroende av tillväxt. Ett ekonomiskt system där man tjänar pengar på att göra nytta i stället för att tjäna pengar på att äga och där de ekonomiska klyftorna inte längre ökar automatiskt. Med denna lösning fås det *hållbara penningssystem* som är nödvändigt (men inte tillräckligt) för att få till en *hållbar ekonomi* för det mänskliga samhället i *ekologisk balans på 1 jordklot*.

Komplementär valuta för lokala varor och tjänster

Alf Hornborg har föreslagit en komplementär valuta gällande för lokalt producerade varor och tjänster (Poängar, LUTS Lokala Utbytesbevis, här kallad Lkr) med syfte att jämna ut den globala obalansen. Valutan kompletterar den nationella valutan i ett land och skulle gälla endast varor och tjänster producerade inom ett visst antal km från inköpsstället.

En enkelt införbar variant av denna sorts valuta, Lkr, har samma värde som kr. Dvs en lokalt producerad vara eller tjänst kan betalas med lika många Lkr som kr. Men en icke-lokal vara eller tjänst kan endast betalas med kr. Lkr ges ut som en andel av statens utbetalningar, (d v s via pensioner, sjukpenning, a-kassa, föräldrapengar, barnbidrag, socialbidrag och i en framtid basinkomst.) och dras in genom att alla företag som fått Lkr som betalning direkt växlar dessa till kr. Endast företag får växla Lkr till kr.

Staten kan genom att styra andelen Lkr i utbetalningarna också styra hur stor stimulans av den lokala ekonomin som önskas samtidigt som Lkr inte i sig påverkar den totala penningmängden i samhället. Dock är det fortfarande Riksbanken som bestämmer hur mycket kronor som skall cirkulera och även vad gäller andelen Lkr så har Riksbanken sista ordet.

ÖVRIG STYRNING

Skrivet av Ola Gabrielson

Stimulansåtgärder

På statens utgiftssida borde subventioner till klimatstörande verksamhet upphöra. Industrins energianvändning bör t.ex. inte längre vara skattebefriad. Reseavdrag och traktamenten bör minimeras. Subventioner till konsumtion av olika slag, t.ex. elbilsbonus, slopas.

Dessa pengar är mycket bättre att använda till åtgärder för att bevara artrikedom, för att sänka energiförbrukning, forskning om nya energikällor, höja allmänkompetensen, etc.

Forskning och utveckling inom områden väsentliga för planetens och civilisationens överlevnad bör betalas och styras av samhället för att undvika monopol och utpressning från enskilda företag (som Monsanto). I den mån privat utveckling finansieras av allmänna medel måste resultaten vara allmänt tillgängliga. Vi kan behöva omförhandla internationella patentlagar för att åstadkomma detta.

Biovetenskap

Tyvärr är forskning om utrotning och bevarandet av mesta möjliga artrikedom en viktig utgiftspost under detta århundrade. Genbankar och skyddade odlingar, återinplantering och DNA-kloning, men också inventeringar och kartläggning kommer att vara nödvändiga.

Utveckling av klimatanpassade grödor, framför allt hårdiga mot torka, kan bli livsavgörande. Huruvida detta kan göras med genmanipulation är tveksamt, hög risk för bieffekter.

Metoder att öka plantors CO₂-upptag, biokol, och artificiell fotosyntes hör också till intressanta ämnen.

Industriell forskning

Utveckling av metoder för att sänka CO₂-utsläpp från stål- och cementindustri är ett mycket viktigt område. Ett annat sådant är metoder att kemiskt eller mekaniskt extrahera CO₂ ur atmosfären.

Byggindustrin kostar mycket energi. Materialval, utformning och metoder kan förbättras m.a.p. CO₂-utsläpp både vad gäller produktion och den färdiga byggnadens energibehov. Resursåtgången under byggprocessen är ca 80%, under husets livslängd 20%. Hittills har vi lärt oss att fokusera på livslängden. Vi måste framöver i mycket högre grad effektivisera byggprocessens materialåtgång.

Utvecklingen av transportsystemet går fort. Resurser bör läggas på vidareutveckling av energisnål, t.ex. rälsbunden, transport. Samtidigt måste vi studera det längre perspektivet, t.ex. för lokal produktion istället för långa transporter, för att inte bygga en ny Göta Kanal. Fossilfri transport som t.ex. elbil och -lastbil (och möjligen fossilfritt flyg?) är också ett viktigt forskningsområde.

Energiproduktion och -lagring är nyckelområden, och studeras intensivt över hela världen. Sverige skulle kunna behöva en "Energiakademi" med syfte att sammanställa forskningsresultat och dra slutsatser om konsekvenser för vårt land. T.ex. har el-solceller (PV) länge ansetts som framtidens energilösning och utbyggnaden ökat dramatiskt, men PV utgör likafullt bara några procent av global energiproduktion idag. Var finns den lösning som ersätter fossila energikällor?

För all industriell verksamhet är det viktigt att belysa hela produktens livscykelkostnad, inklusive energiförbrukning, designad livslängd, reparerbarhet, och återvinning. Livscykelanalys är ett område som bör ingå i all vidareutbildning. Se t.ex. <http://www.bbc.com/future/story/20160612-heres-the-truth-about-the-planned-obsolence-of-tech>

Sverige är ett föregångsland då det gäller återvinning, men det finns fortfarande mycket att göra inom området. Ny teknik inom sopsortering och materialhantering kan minska behovet av råvaror. Detta kan också bli en stor exportprodukt.

Forskning och utveckling av vapentechnologi syftar till (hot om) förstörelse och lidande, och borde inte vara en del av ett civiliserat samhälles budget.

Investering

En investering är alltid en chanstagning baserad på en gissning om framtida situationer. Historien är full av exempel på framsynta investerare som med korrekta antaganden satsat på rätt alternativ, men det finns också exempel på motsatsen. Ett lysande exempel är då svenska staten i mitten av 1800-talet planterade en ekskog på Visingsö för att garantera tillgång på virke till kanonbåtar och andra krigsfartyg. Det tar några år för ekar att växa, och när de var klara för leverans hade redan skeppsbyggeriet övergått till stålskrov.

Göta Kanal brukar tas som ett exempel på samma fenomen (även om det finns tecken som motsäger det). Dagens planerade motorvägar blir olönsamma utan biltrafik. Flygplatser behövs inte om ingen flyger.

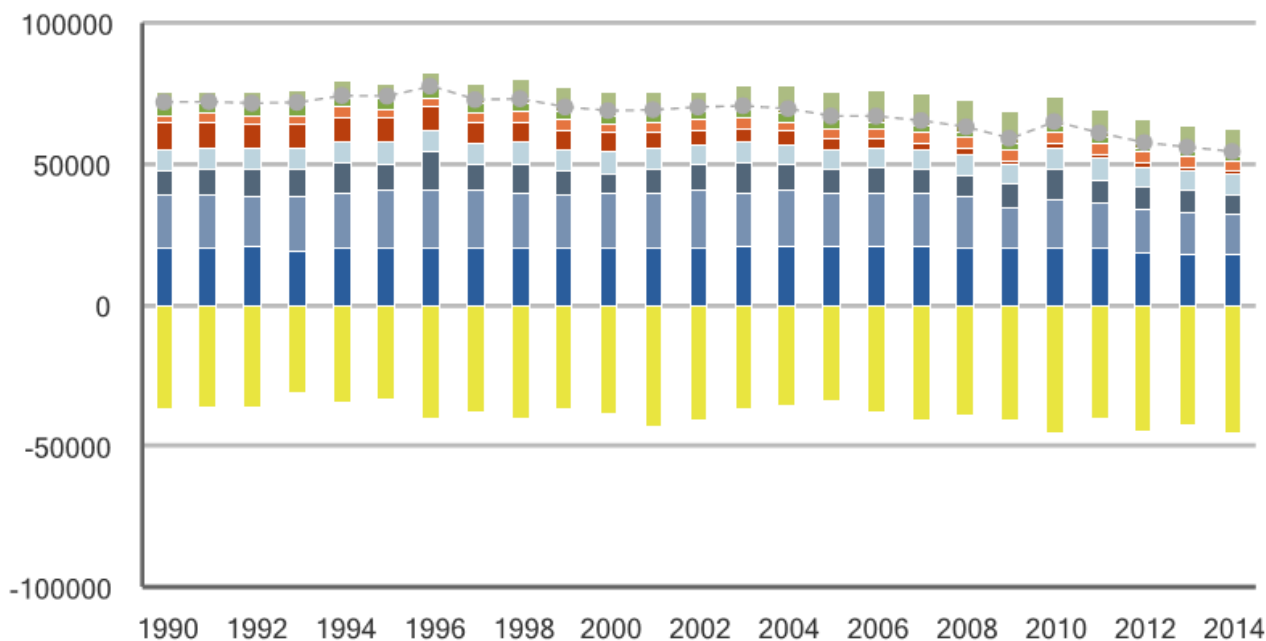
Ett liknande resonemang kan föras om alla långsiktiga investeringar; vi vet inte om de alls behövs om 50 år. Nya förutsättningar kan göra dem väldigt kortsiktiga. Ett tydligt exempel är järnvägar: Vi vet att rälsbunden transport tar mycket mindre energi än vägbunden, men samtidigt vet vi att järnväg kostar mycket mer att bygga än asfaltväg. Investeringen måste användas tillräckligt många år för att initialkostnaden ska löna sig.

Vad vi lär oss är att långsiktiga investeringar baserade på dagens vetande är riskabla. Privata investerare brukar därför undvika att investera på mer än några års sikt, och överlåter det längre perspektivet åt skattebetalarna. Med ökande privatisering har tidshorisonten krympt och samhället blivit skenbart rikare eftersom vinsterna kommer snabbare. Morgondagens problem får någon annan lösa.

Trots det, och naturligtvis med detta i åtanke, måste vi ändå göra vårt bästa att investera i projekt som ger nästa generation ett rimligt liv till låga klimatkostnader. Vi måste också styra privata investeringar i samma riktning. Långsiktiga investeringar är nödvändiga för att åstadkomma en omställning till en

fossilfri ekonomi. Givna kandidater för investering i hållbara alternativ är transportsektor, energiproduktion, och processindustri.

Tusen ton koldioxidekvivalenter

Utsläpp av växthusgaser 1990-2014

Källa: Naturvårdsverket

Transporter

Sverige är ett avlångt land, beroende av effektiva transporter. Eftersom mycket av dessa transporter är fossilberoende landsvägstransporter är detta ett problem, men det är också ett område där vi potentiellt kan sänka CO₂-utsläppen snabbt. Lyckas vi hitta lösningar så ger det oss också exportmöjligheter.

Järnväg är väsentligt energisnålare än landsväg, men för att ersätta dagens transportstruktur måste järnvägskapaciteten byggas ut. Detta tar lång tid och kostar dessutom stora CO₂-utsläpp, som på kort sikt inte uppvägs av vinsterna.

Dessutom har vi osäkerheter: Vi vet inte exakt var och hur mycket transport vi behöver om 50 år, och vi vet inte om en bättre transportlösning eller ett annat konsumtionsmönster kommer att göra delar av järnvägen värdelös då. Egentligen är vägbunden transport eller t.o.m. flyg säkrare alternativ eftersom de har lägre initialkostnader och bättre flexibilitet. Om det inte vore för utsläppen....

Kortare transporter inom staden och upp till 100 km borde i huvudsak göras på räls där det går. Större städer har ofta lokaltåg, tunnelbana, eller spårvagn som idag endast används för persontrafik. Det kan vara möjligt att använda denna, kanske på icke-rusningstid, även för godstransport och distribution.

Containeriserad frakt skulle dessutom kunna integrera denna effektivt med (batteridrivna) vägtransport.

Sådana system kan bli exportprodukter. En smart implementering av till exempel trängselskatt och parkeringsavgifter kan stödja vettiga miljöbeslut. Dessa ska naturligtvis följas upp m.a.p. miljöeffekter.

Sverige är redan före när det gäller bussbatterier och det kan vara ett väldigt bra steg, både från CO₂-utsläpps och export-synvinkel.

Transport mellan städer och till våra grannländer borde gå med tåg. Den infrastruktur som finns behöver utnyttas så mycket som möjligt, därför behöver Stockholm och andra storstäder investera mer i räls genom centrum och/eller en 'förbifart' runt staden. Förr eller senare måste antal spår byggas ut på något sätt och ur CO₂-synvinkel ju snarare desto bättre.

Höghastighetståg har många förespråkare då de sägs direkt ersätta flyg på sträckor upp till ca 1000 km. Ökningen i hastighet är dock begränsad, ca 300 till 350 km/t jämfört med 250 km/t för dagens tåg. De har också en betydligt högre initialkostnad eftersom kraven på räls, tåg, och signalsystem är mycket högre. Dessa pengar måste tas från andra investeringar, vilket redan märks i bristande underhåll av befintligt järnvägsnät. Dagens järnvägsnät måste finnas kvar och upprustas, alldeles oavsett andra planer, eftersom det i alla scenarier utgör stommen i tågsystemet. Det är också viktigt att göra tågtransport billigt i jämförelse med andra transportsätt, t.ex. med differentierade priser. CO₂-skatt kommer att arbeta till tågets fördel. Om det leder till att folk flyger till Thailand för de sparade pengarna så får vi lösa det på annat sätt.

Sverige har idag i storleksordningen 100 till 200 miljarder kronor investerat i (fossildrivna) bilar, lastbilar, och andra maskiner. På kort tid kommer vi inte att kunna skriva av hela det kapitalet, så vi behöver övergångslösningar. Syntetiska bränslen och Carbon Capture skulle vara bra, men eftersom ingen klar lösning ännu finns behöver vi utveckla dem nu.

Processindustri

Sverige producerar mycket järnmalm och exporterar en stor del av det. Att förädla malmen till stål är ett sätt att klättra upp i värdekedjan och därigenom tjäna mer. Tyvärr orsakar stålproduktion stora mängder CO₂-utsläpp, vilka visserligen skulle släppts ut någon annanstans om vi inte tillverkade stålet, men likafullt bidrar till CO₂-halten i atmosfären. Svensk stålindustri lär dock vara relativt 'ren', så det är i så fall en god anledning att behålla produktionen här.

Det pågår försök att ersätta kolet i stålproduktionen med vätgas, men den vätgasen måste då tillverkas och kostar energi. Ett annat alternativ kan vara biokol som skulle kunna vara restprodukt från pyrolys av skogsavfall. Ett tredje vore att använda CO₂-extraktion ur rökgaserna, s.k. Carbon Capture. Tillsammans med biokol skulle detta teoretiskt t.o.m. kunna utgöra en CO₂-sänka. Forskning kring detta förefaller lönsamt.

Andra processindustrier från cementfabriker ända till bagerier avger CO₂ i varierande grad och skulle kunna tillämpa Carbon Capture om det vore tillräckligt enkelt och effektivt.

Energiproduktion

Sveriges el-energiförsörjning baseras på vattenkraft och kärnkraft och bidrar idag inte mycket till CO₂-utsläpp. Med dyrare fossilenergi kommer dock inte dagens elproduktion att räcka till, och det finns risk för att vi måste köpa mer fossilbaserad elkraft från andra länder.

Investering i elproduktion förefaller vara ett ganska säkert kort. Samhällets energibehov kommer inte att minska så mycket som vi vill, och utan fossil energi kommer el att vara i stort sett det enda alternativet.

De förnybara alternativen för elproduktion som finns till hands idag (solceller, vindkraft) kommer inte att kunna byggas ut tillräckligt fort för att täcka behoven, och dessutom finns det tvivel på att solceller verkligen är lönsamma på våra breddgrader. Det verkar alltså som om investering i forskning och utveckling av hållbar elproduktion inte bara är säker utan även nödvändig.

Det brunkol som Vattenfall äger i Tyskland kommer att, om det bränns, avge enorma mängder CO₂. Vattenfalls tyska kraftverk släpper ut runt 61 miljoner ton CO₂ per år, ungefär lika mycket som hela Sveriges utsläpp. Om detta ska fångas in med Carbon Capture kommer det att kosta tiotals, kanske hundratals miljarder kronor varje år. Är det då värt att sälja det för några miljarder, istället för att spara världen de kostnaderna varje år? Om vi vill att världen ska ta ansvar måste vi göra det själva.

<http://www.svd.se/just-nu-vattenfall-accepterar-bud-pa-brunkol/om/vattenfall-saljer-tyska-brunkolen>. På liknande sätt domineras Stockholm CO₂-utsläpp av Värtaverket. (Se: <http://www.dn.se/debatt/stockholmsdebatt/fortum-maste-avveckla-kolbranningen-i-vartan/>)

Aktiehandel

Börsens ursprungliga syfte var att hjälpa företag hitta investerare, i en enkel affär där investeraren försåg företaget med pengar i utbyte mot andelar i företaget.

Modern ekonomisk teori och dator teknik har perverterat börsen till ett lotteri, där aktörerna försöker lura av varandra pengar i blixtnabba transaktioner med komplicerade finansiella instrument. Robothandel, med datorer som köper för jättebelopp och sedan säljer samma post millisekunder senare, gör aktiekurserna mycket instabila. Finansiering av företag har satts på undantag, och små aktörer har hamnat utanför. Många av metoderna är rent bondfångeri, där de stora aktörerna försöker tjäna stora belopp på andras okunskap.

Vi måste stoppa denna kasinoverksamhet. För att åter göra börsen till ett verktyg för att stimulera företagande måste vi tvinga den till mer långsiktighet. Ett sätt vore kanske att införa en straffavgift på alla former av derivat och terminer och på aktieposter som behålls kortare tid än t.ex. sex månader. Utrikes aktiehandel måste kontrolleras i mellanstatliga avtal.

Divestering

Organisationen 350.org driver en kampanj kallad Divestering som syftar till en omvänd investering: De försöker övertyga företag och organisationer att göra sig av med aktieinnehav i fossilrelaterade bolag för att därigenom strypa tillförseln av kapital till dessa. Till att börja med fokuserade 350.org på universitet, för att sedan övergå till andra statliga och kommunala institutioner och vidare. Man uppmanar svenska institutioner att omedelbart frysa nya investeringar i fossilbolag och inom 5 år divestera från direkt ägande samt från blandade fonder som innehåller fossila andelar eller företagsobligationer. 350.org accepterar en institution som divestera om den

- a, inte har något direkt ägande i fossilbolag, och
- b, inte äger andelar i andra bolag som har mer än 5% av sitt kapital investerat i fossilbolag.

[Vanliga frågor - FAQ](#)

Globalisering

Efter andra världskriget har en kombination av snabbare transporter, bättre tele- och datorkommunikation, och militär upprustning skapat en mycket gynnsam miljö för internationella eller multinationella företag. Framför allt amerikanskt näringsliv har dragit nytta av den nya situationen och flyttat fram sina positioner i större delen av världen, stödda av militär makt i den mån de mött motstånd.

Denna nya världsordning har givit höjd levnadsstandard till stora grupper, men lämnat andra kvar i djup misär, och till priset av en enormt hög resursförbrukning. Detta har skapat sociala spänningar och närmast oöverstigliga klimat- och miljöproblem, vilka bägge närmar sig en bristningsgräns av monumentala proportioner.

Globala företag har nu nått en nivå där de omsätter mer än många nationer och kan dessutom spela ut dessa nationer mot varandra med hot om flytt av verksamhet och vinster. Fortfarande är företagen beroende av en hemmanation (och dess skattebetalare) för militärt stöd vid behov, men i övrigt agerar de helt oberoende.

Resultatet av denna obalans i styrkeförhållanden är naturligtvis att de globala företagen tar hem de stora vinsterna. Vissa observatörer drar slutsatsen att USA (eller England/Kina/Tyskland/etc) vann, men det är inte korrekt; det är företagen som vinner.

De senaste decennierna har de globala företagen ändrat karaktär. Fokus har skiftat från handel med varor - vilket kräver transporter, tullar, etc - till handel av information (Google, Facebook, osv) vilken kan passera gränser utan otrevliga kostnader. En speciellt stor gren av informationshandeln är finanssektorn. Stora belopp digitala pengar flyttas ständigt runt i världen i jakt på högre vinster och lägre skatter. Länder spelas ut mot varandra i ett "race to the bottom" för att attrahera kapital. Miljöhänsyn blir omöjligt, det kostar för mycket.

Politisk makt betyder allt mindre. I det globala perspektivet är det få länder som kan sätta emot när kapitalet vill något. De länder som teoretiskt är starka nog (USA, UK, Ryssland, Kina, EU) är redan övertagna eller håller på att tas över av oligarkiska intressen. Internationella handelsavtal, typ NAFTA, TTIP, TPP, är

nästan alltid författade av globala företag och förhandlas bakom stängda dörrar för att hålla den demokratiska sfären utanför.

Hur påverkar detta klimatet? Naturligtvis har även globala företag ett intresse av framtiden, men vinst är alltid viktigare; t.ex. visste Exxon redan 1985 att deras produkter skulle orsaka global uppvärmning, men valde att sprida motargument för att behålla sina marknadsandelar. Exxon är en av de två-tre största bidragsgivarna till denial-rörelsen. Fossilbolagen är naturligtvis också med då klimatet diskuteras; bolagen var mycket aktiva då FNs klimatavtal förhandlades vid COP21 i Paris. Oljebolag och nationer har ofta sammanfallande intressen. Ett extremt exempel är Aramco, vilket ensamt står för 90% av Saudiarabiens export. Det finns alltså skäl att anta att vissa länder inte är så intresserade av klimatåtgärder. (Ändå är det obegripligt kortsiktigt! Har de inga barnbarn?)

Gradvis har frihandelsivrare och finansmän lyckats rasera gränserna för kapitalets fria rörlighet runt världen. Detta har skapat snabbare vinster men på bekostnad av små länders suveränitet och möjligheter att försvara sig. Ett exempel är oljeboomen i Nigeria där globala oljeföretag tjänat miljarder men befolkningen lämnats att själva ta hand om den förstörda miljön.

I samband med att gränserna revs lättade man på visumkraven mellan länder, kanske för att göra förändringen politiskt lättare. EU tog bort passkontrollerna för resor inom regionen. Nu har vi fått en flyktingkris, och plötsligt verkar alla överens om att införa passkontroll igen.

Mer viktigt verkar vara att minska de negativa konsekvenserna av fritt rörligt kapital med någon form av "passkontroll", att kapitalöverföringar över ett visst belopp inte får ske utan tillstånd.

Skatteflykt

Sverige och många andra länder har (i princip) ett progressivt skattesystem, där den som tjänar mer också betalar högre procent skatt. Många som har råd att betala banker och advokatfirmor för detta gömmer sina pengar i länder där skatten är låg. Detta för att kunna konsumera mer.

Den skatt som skulle ha betalats på undandömda pengar skulle ha gått till bl.a. vård/omsorg och skola. Utan den skatteinkomsten måste samhället (dvs vi) pressa kostnaderna för vård och utbildning - vilket ger oss sämre tjänster - och höja skatterna - vilket tvingar oss att jobba mer. På samma sätt pressas miljöhänsyn ut ur ekonomin.

VÄLFÄRD

Skrivet av Ola Gabrielson

Den franska revolutionen orsakades delvis av hunger. Flera år av dålig skörd p.g.a. klimatförändringar ledde till att hovet garanterade sig mat genom att avreglera marknaden. Priserna sköt i höjden och fattiga människor dog av svält.

En alltför orättvis fördelning av resurser leder till sociala spänningar vilket kan urarta till våld och förstörelse.

En klimatkollaps riskerar att kasta in världen i uppror och krig om krympande resurser. Med den idag stora spridningen av atomvapen kan detta leda till civilisationens undergång, för att inte tala om massutrotning av djur och växter. Denna katastrof måste vi undvika, men eftersom den globala uppvärmningen redan gått mycket långt kommer vi inte att helt förskonas.

Den globala resurstölden och snedfördelningen av konsumtion har sedan årtionden tvingat människor att flytta långt hemifrån i jakt på arbete och rimligt liv.

Klimatförändringar skapar ytterligare migrationstryck som påverkar även Sverige. Undersökningar tycks visa att en stabil ekonomi kan hantera detta på lång sikt, men kortsiktigt och i en ekonomi i omställning skulle migration kunna ha avsevärda konsekvenser.

Omställningen till en fossilfri ekonomi kommer att skapa arbetslöshet, på både kort och lång sikt. Kortsiktigt kommer vissa industrigrenar att i snabb takt försvinna och andra uppstå eller expandera, och därigenom tvinga människor till omskolning och ofta geografisk flytt. Långsiktigt kommer en lägre konsumtionsnivå resultera i ett mindre behov av arbetskraft. Proportionen mellan arbetande och arbetslösa kommer att förändras. Om det sociala skydds nätet ska bibehållas måste skattetrycket höjas.

Resultatet kan bli en skatterevolt, där netto-skattebetalare utnyttjar sin demokratiska rätt att rösta in skattesänkingspartier.

Detta kommer att i grunden förändra den svenska välfärdsmodellen och polarisera samhället, med destruktiva följder. Det sociala skydds nätet kan komma att försvinna, och skola och sjukvård kraftigt bantas.

Nya former för välfärd kommer då att uppstå, icke skattefinansierade och därför riktade till specifika sociala, kulturella, religiösa, eller geografiska grupper. Människor som inte tillhör en sådan grupp kan bli utan stöd. Motsättningar mellan dessa grupper skärps.

Till detta kommer återkoppling, att lägre arbetsinkomster leder till lägre konsumtion, vilket ger lägre produktion och än lägre arbetsinkomster i en nedåtgående spiral. Den Keynesianska modellen, att staten ska bromsa i goda tider och med bidrag öka konsumtionen i dåliga, kan inte självklart tillämpas eftersom den förutsätter tillväxt.

Vad kan vi göra?

Svenskar har lärt sig se det sociala skyddsnätet som någonting självklart, men konceptet är inte ens 100 år gammalt och konstant ifrågasatt.

Den svenska välfärdsstaten bygger på transfereringar, d.v.s. att en del av den skatt som staten tar från företag och medborgare betalas ut till dem som behöver det p.g.a. ålder, sjukdom, arbetslöshet, barnledighet, etc. Ju fler de behövande blir i förhållande till de icke behövande, desto mer pengar måste dessa bidra till transfereringen, och desto svårare blir det att politiskt motivera dem.

Det senaste halvsekle har Sverige, liksom flertalet andra västländer, lyckats hålla systemet igång genom att på olika sätt låna av framtiden. Detta har lett till höga skulder, både statliga och privata, och stora flöden av räntor till dem som lånat ut pengarna.

Många tecken tyder på att denna period av konsumtion baserat på lån är över, t.ex. har världsekonomin ännu inte hämtat sig efter bankkrisen 2008. Att fortsätta låna verkar alltså uteslutet.

Vissa hårt skuldsatta länder hoppas på att komma undan genom skuldnedskrivningar eller -avskrivningar, ofta med hänvisning till att skulderna åsamkats dem av tidigare, odemokratiska, regeringar. Sverige kan inte åberopa sådana skäl, och för övrigt skulle det göra vår förhandlingsposition avsevärt sämre i framtiden.

Återstår två alternativ för välfärdsstaten: Antingen höjda skatter eller sänkta förmåner. Ingetdera kommer att vara populärt, och vi kan förvänta oss kombinationer av bägge. Pensioner och bidrag kommer att sänkas, sjukvårdsavgifter höjas, skolavgifter införs, till att börja med på universiteten. Skattetrycket kommer att höjas; hur mycket beror på hur politiskt starka de olika grupperna blir.

En energiskatt kan temporärt öka skatteinkomsterna, men eftersom syftet med energiskatten är att minska användningen blir effekten osäker. Om CCL-modellen används kommer dessutom skatten att betalas tillbaka till skattebetalarna.

Globalt måste Sverige bidra till konsumtionsutjämning genom stöd till fattigare länders lokala produktion av mat och andra basvaror och rättvisa importpriser för de varor vi köper därifrån. Vi måste i detta stöd aktivt arbeta även för en rättvis fördelning lokalt, och vara uppmärksamma på korruption och andra hinder för en sund ekonomi.

Basinkomst

Basinkomst, även benämnt Medborgarlön, diskuteras ofta som ett enklare alternativ för distribution av samhällsresurser (se t.ex. <http://basinkomst.nu/>). Idén är att ersätta alla nuvarande transfereringssystem (barnbidrag, pension, studiebidrag, sjuklön, etc.) med ett enda, och därmed förenkla administrationen. Alla medborgare skulle få en garanterad regelbunden utbetalning (8-10,000 kronor per månad) oavsett arbetsinsats och därigenom befrias från tvång och kontroll. Den som vill konsumera mer måste komplettera sin Basinkomst med

lönearbete. Resultatet skulle enligt förespråkarna bli ett bättre samhälle med mer kulturell och medborgerlig aktivitet och mindre lyxkonsumtion.

Teorin bygger på en positiv människosyn, att människor vill engagera sig och bidra till samhället, och skulle göra mer av det om de inte behövde lönearbete. I viss mån bekräftas detta av exemplet Danmark, där en period av hög arbetslöshet på 1970-1980-talet sades ha lett till kulturell blomning. Men teorin går stick i stäv med traditionell konservativ syn där människor måste belönas för att arbeta, och kritiker saknas inte.

En form av kritik inriktas på finansieringen: Vem ska betala Basinkomsten, och hur ska det motiveras (se ovan)? Ett sätt att kompromissa kunde vara att koppla Basinkomst till någon form av samhällsnyttig insats, vilket då skulle bli en modern variant av Nödhjälps- eller Beredskapsarbete. Om detta blir omfattande kommer det att störa konkurrensförhållanden på dessa arbetsmarknader.

Annan kritik fokuserar på den internationella aspekten: Hur ska Basinkomst tillämpas på nyanlända och migranter? Om ett land ensidigt inför Basinkomst kommer detta att dra till sig fattiga från andra länder. Dessa andra länders styre kan t.o.m. se det som ett sätt att lösa lokala problem.

Basinkomst kan också behövas, när arbeten automatiseras och kan utföras av robotar, vilket medför färre arbetstillfällen. Å andra sidan kommer helt ny(gamla) arbetsintensiva metoder att behöva användas (igen) när den billiga energin minskar dramatiskt. Det skulle kanske kunna leda till helt nya arbetsmarknader.

Kanske kan helt nya former av samarbete kunna uppstå, såsom t ex olika varianter av kooperativ, där man tillsammans och lokalt återuppbygger ett anständigt samhälle? Där man finner nya former för den eviga och svåra balansen mellan individens behov och det gemensamma samhällets.

Barnbidrag

År 1934 gav Alva och Gunnar Myrdal ut en bok kallad *Kris i befolkningsfrågan*. Deras grundbudskap var att Sverige borde stimulera ett högre barnafödande, därför att annars *“skulle vi i slutet av 1970-talet ha nästan dubbelt så många åldringar i förhållande till individer i de arbetsföra åldrarna som nu (1934)”*. Detta ledde bl.a. till att den socialdemokratiska regeringen 1948 införde Barnbidrag som en del av ett Keynesianskt stimulanspaket, och bidrog till att skapa den puckel i befolkningspyramiden som vi kallar 40-talisterna.

Makarna Myrdals oro att Sverige skulle ha svårt att betala pensioner skapade alltså en större generation “arbetsföra”. Denna generation är nu själva pensionerade, problemet bara sköts upp ett par generationer. Under tiden har Sveriges befolkning ökat med runt 50%.

Befolkningsbegränsning är en infekterad fråga, men i nuvarande situation måste vi ta den på allvar. Sverige kan inte delta i internationella samtal om begränsning utan att städa framför egen dörr. Ett första steg vore att slopa flerbarnstillägget och begränsa bidraget till två barn, oavsett antalet barn i familjen.

Ett sådant steg kommer troligen att orsaka problem med pensionsbetalningar om 20-30 år, men att skjuta problemet framför oss som vi gjort hittills inger inte förtroende.

Utbildning

Allmän ekonomiutbildning

Ekonomi är en nödvändig del, ett verktyg, i ett modernt samhälle. I likhet med andra verktyg kan dock de som kontrollerar verktyget ekonomi styra det till sin egen fördel.

De flesta studenter har valt sin utbildningslinje efter vad de är intresserade av. Ingenjörer är intresserade av teknik, jurister och samhällsvetare av konfliktlösning, läkare är intresserade av hur man kan göra människor friskare, osv. Alla ser de sig som blivande kuggar i samhället, där deras insats betalas efter behov. Gemensamt för dem är att de tänker sig att om de är väldigt duktiga på sitt område så kan de bli rika.

Ekonomistudenter är annorlunda. Deras intresse går direkt till pengar, inte i första hand till att bidra till samhället. Tvärtom ser de ekonomin som ett nollsummespel, där deras vinst baseras på att någon annan förlorar. Deras utbildning förstärker sedan denna "instinkt".

Detta har i alla tider gjort ekonomen till något av en paria. Religioner har dömt penninghantering som smutsig och ovärdig. I omgångar har ränta t.o.m. varit förbjuden. Man har försökt kontrollera ekonomins avigsidor med social kontroll. De som kontrollerar ekonomin har alltid svarat med att söka nya vägar att utnyttja den. Ekonomin blir allt mer komplicerad. Inte ens våra folkvalda representanter förstår hur den fungerar.

Det enda sättet att göra ekonomin demokratiskt styrd är att bredda ekonomiutbildningen till att omfatta flertalet. Om en majoritet av väljarna förstår funktionerna så blir det lättare att upptäcka missbruk. Därför borde vi införa Ekonomi som obligatoriskt ämne i högstadiet och gymnasiet, som delkurs i alla högre utbildningar, och som naturlig ingrediens i matematik redan från lågstadiet.

Det är viktigt, åtminstone då det gäller skatt och andra ekonomiska beslut som staten kommer att behöva ta, att en stor del av befolkningen förstår och känner sig delaktiga i besluten. Människor behöver kunna beräkna vinster och förluster för sig själva och för samhället. Om inte, kan det leda till att en oansvarig regering agerar i kortsiktigt egenintresse.

Högre ekonomiutbildning

Förutom fortsatt höga insatser för grundskola och gymnasium så bör högre utbildning fortsatt utvecklas till att omfatta flertalet av befolkningen. Med sänkta konsumtionsnivåer finns möjlighet att sänka arbetstiderna, och högre utbildning kan bli en naturlig del av arbetsveckan. Denna utbildning bör differentieras för att passa olika behov, och kan också integreras i företagets verksamhet för att vidareutveckla denna.

Ekonomiutbildning är ett speciellt område i det att denna utbildning de senaste decennierna styrts av ett närmast fundamentalistiskt nyliberalt synsätt. Generationer av ekonomer förstår inte den situation vi nu befinner oss i, och omskolning av dessa är av högsta betydelse för den nära framtiden. Dessutom måste vi ta bort skattefinansiering av de professorer och lärare som inte kan acceptera ny vetenskap, så att de inte med fortsatt statligt stöd får ansvar för utbildning av nya studenter. (Se: <http://www.isipe.net/open-letter/>)